

BO’LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY FAOLIYATGA SAMARALI MOSLASHUVINING PSIXOLOGIK MEZONLARI.

Andijon davlat tibbiyot instituti
O’zbek tili va adabiyoti kafedrası
o’qıtuvchısı Orifjonova. N.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19415687>

Annotatsiya: Ushbu maqolada, bo’lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatga samarali moslashuvining psixologik mezonlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda kasbiy moslashuv jarayonining psixologik omillari, shaxsning motivatsion, kognitiv va kommunikativ xususiyatlari hamda ularning kasbiy faoliyat samaradorligiga ta’siri yoritib berilgan. Shuningdek, bo’lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatga moslashuv darajasini belgilovchi asosiy mezonlar – kasbiy motivatsiya, ijtimoiy-psixologik moslashuv, kommunikativ kompetensiya, stressga bardoshlilik va refleksiv qobiliyatlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko’ra, mazkur mezonlar mutaxassisning kasbiy faoliyatga muvaffaqiyatli kirishishi va professional rivojlanishining muhim psixologik shartlari hisoblanadi.

Kalit so’zlar: kasbiy moslashuv, psixologik mezonlar, bo’lajak mutaxassis, kasbiy motivatsiya, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy moslashuv, refleksiya, stressga bardoshlilik, professional rivojlanish, psixologik tayyorgarlik.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОЙ АДАПТАЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация: В данной статье проводится научно-теоретический анализ психологических критериев эффективной адаптации будущих специалистов к профессиональной деятельности. В исследовании рассматриваются психологические факторы профессиональной адаптации, мотивационные, когнитивные и коммуникативные особенности личности, а также их влияние на эффективность профессиональной деятельности. Кроме того, анализируются основные критерии, определяющие уровень адаптации будущих специалистов к профессиональной деятельности: профессиональная мотивация, социально-психологическая адаптация, коммуникативная компетентность, стрессоустойчивость и рефлексивные способности. Результаты исследования показывают, что данные критерии являются важными психологическими условиями успешного включения специалиста в профессиональную деятельность и его дальнейшего профессионального развития.

Ключевые слова: профессиональная адаптация, психологические критерии, будущий специалист, профессиональная мотивация, коммуникативная компетентность, социальная адаптация, рефлексия, стрессоустойчивость, профессиональное развитие, психологическая готовность.

PSYCHOLOGICAL CRITERIA FOR EFFECTIVE ADAPTATION OF FUTURE SPECIALISTS TO PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the psychological criteria for the effective adaptation of future specialists to professional activity. The study examines the psychological factors of professional adaptation, including motivational, cognitive, and communicative characteristics of the individual and their influence on the effectiveness of professional activity. In addition, the main criteria determining the level of adaptation of future specialists to professional activity—professional motivation, socio-psychological adaptation,

communicative competence, stress resistance, and reflective abilities—are analyzed. According to the results of the study, these criteria serve as important psychological conditions for a specialist’s successful entry into professional activity and further professional development.

Keywords: professional adaptation, psychological criteria, future specialist, professional motivation, communicative competence, social adaptation, reflection, stress resistance, professional development, psychological readiness.

Yosh mutaxassislarning kasbiy faoliyatga samarali moslashuvi — ularning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy rivojlanishining muhim bosqichidir. Bu jarayon ularning professional o’sishi, tashkilotdagi barqaror faoliyati va umuman olganda, jamiyat taraqqiyoti uchun katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, yosh mutaxassislarning mehnat faoliyatiga moslashuv mezonlari va ko’rsatkichlarini aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli farmonida ham yosh kadrlarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ularni ijtimoiy va kasbiy faol hayotga moslashtirish zarurligi ko‘rsatib o‘tilgan. Bu hujjat yosh o‘qituvchilarning faoliyatga samarali integratsiyasini davlat siyosati darajasida qo‘llab-quvvatlashni ta’minlamoqda[1].

Ilmiy adabiyotlarda yosh mutaxassislarning moslashuvi haqida turli qarashlar mavjud. Masalan, A.A.Derkach va V.G.Zazykin fikricha, kasbiy moslashuv — bu shaxsning yangi ijtimoiy-muhit sharoitlariga psixologik va ijtimoiy moslashuvi bo‘lib, bunda u faoliyatning maqsad va vositalarini o‘zlashtiradi, mehnat jamoasida ijtimoiy rolni qabul qiladi. Ularning ta’kidlashicha, moslashuv faqat tashqi sharoitlarga mos kelish emas, balki faol va ijodiy jarayondir.

A.K.Markova esa kasbiy moslashuvni shaxsiy resurslarni (bilim, ko‘nikma, motivatsiya) yangi mehnat faoliyatining talablari bilan muvofiqlashtirish jarayoni sifatida talqin etadi. Uning fikricha, moslashuv darajasi mutaxassisning ish jarayonidagi qoniqish darajasi, kasbiy mahorati va ijtimoiy moslashuvi orqali baholanadi[2].

Jamoda ijobiy ijtimoiy mavqe’ga ega bo‘lish;

Mustaqil qaror qabul qilish va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyatining shakllanishi; Innovatsion faoliyatga tayyorlik va o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyoj; Ish joyidagi stress omillariga nisbatan moslashuvchanlik va barqarorlik.

Demak, yosh mutaxassislarning samarali moslashuvi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u faqat kasbiy ko‘nikmalarni egallash bilan cheklanmaydi, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishni ham o‘z ichiga oladi. Moslashuv jarayonini ilmiy asosda o‘rganish va mezonlarini aniqlash yosh mutaxassislarning muvaffaqiyatli integratsiyasiga va ularning kasbiy faoliyatda barqaror o‘lishiga xizmat qiladi.

Mamlakatning iqtisodiyotni rivojlantirish uchun bozor sharoitiga o‘tishi inson resurslarining raqobatbardoshligini eng muhim o‘rinlardan biriga qo‘yadi. Bunday sharoitda inson mehnat bozorida o‘zining asosiy kapitalini - malakasini erkin tasarruf etish imkoniyatiga ega bo‘lgan faol sub’ekt sifatida harakat qiladi.

Shu munosabat bilan yosh o‘qituvchi faoliyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish muammosini hal qilish, bu o‘z navbatida, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini sifat jihatidan yangi asosda shakllantirishga yordam beradi. Har bir inson o‘z kasbiga birinchi qadam qo‘yganida ma’lum qiyinchiliklarni boshdan kechiradi. Hamma narsa notanish, tushunarsiz bo‘lib tuyuladi va maqsadga erishish uchun juda katta kuch talab etiladi.

Samarali moslashuv – bu yosh mutaxassisning yangi ish joyiga tez, ijobiy va barqaror psixologik-professional integratsiyalashuvi bo‘lib, u kasbiy faoliyatda yuqori natijalar ko‘rsatishga, jamoaga moslashishga va psixologik barqarorlikka olib keladi.

Samarali moslashuv mezonlari

Mezonlar — bu moslashuvning muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz bo’lganini **baholash uchun asosiy mezon (standartlar)**. Ular ikki yo’nalishda belgilanadi:

Psixologik mezonlar:

Stressga chidamlilik – zo’riqish holatlarida o’zini tutish qobiliyati.

Ijtimoiy moslashuv – jamoada muloqot, hamkorlik, madaniyatga moslashuv.

Shaxsiy motivatsiya – ishga nisbatan ijobiy munosabat va maqsadlilik.

O’zini baholay olish – o’z kuch va imkoniyatlarini real baholash.

Shaxsaro munosabatlar – hamkasblar va rahbariyat bilan salbiy ziddiyatlarsiz muloqot qila olish.

Professional mezonlar:

Kasbiy malaka – bilim va ko’nikmalarni amaliyotga tatbiq qilish darajasi.

Ish sifati va unumdorligi – berilgan vazifalarni vaqtida va sifatli bajarish.

Muammoni hal qilish ko’nikmalari – mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati.

Initsiativa (faollik) – tashabbuskorlik, yangiliklarga ochiqlik.

Intizom va mas’uliyatlilik – mehnat tartib-qoidalariga rioya qilish.

Samarali moslashuvni baholash usullari

So’rovnomalar va testlar: masalan, “Jamoaviy moslashuv darajasi”, “Stressga chidamlilik testi”, “Kasbiy motivatsiya testi”.

Rahbar bahosi: yangi xodimning ish sifati, intizomi va tashabbuskorligi asosida.

O’zini baholash (self-assessment): yosh mutaxassisning o’ziga bo’lgan ishonchi va qoniqishi.

Kuzatish: ish muhitida xulq-atvorni bevosita tahlil qilish.

Muvaffaqiyatli shakllanishi va rivojlanishi uchun o’qituvchi bo’lish har qanday boshqa kasb egasiga qaraganda ancha qiyin, unga ta’lim muassasasida olingan pedagogik bilim, ko’nikma va ko’nikmalarning yuki etarli emas; Bu erda shaxsiy fazilatlar katta rol o’ynaydi.

Yaxshi o’qituvchi o’qituvchi, psixolog va aktyor bo’lishi kerak, ya’ni hayotining istalgan lahzasida o’quvchiga yordam bera olishi, diqqatini o’ziga qarata olishi, o’rgatgan faniga qiziqish uyg’otishi kerak[4].

Xulosa qilib aytganda, bo’lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatga samarali moslashuvi ko’p jihatdan ularning psixologik tayyorgarligi, kasbiy motivatsiyasi hamda ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasiga bog’liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, kasbiy faoliyatga moslashuv jarayonida kommunikativ kompetensiya, reflektiv fikrlash, stressga bardoshlilik hamda ijtimoiy muhitga moslasha olish qobiliyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli oliy ta’lim tizimida bo’lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida ularning kasbiy moslashuvini ta’minlovchi psixologik omillarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Bu esa kelajakda mutaxassislarning professional faoliyat samaradorligini oshirishga hamda ularning kasbiy barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli "Ta’lim va kadrlar tayyorlash sohasida davlat siyosatini takomillashtirish to’g’risida" farmoni.
2. Деркач, А.А., Зазыкин, В.Г. (2003). Акмеология профессиональной деятельности. Москва: РАГС.
3. Маркова, А.К. (1996). Психология профессионализма. Москва: Знание.
4. Шабанов, П.Е. (2004). Психологические основы профессиональной адаптации молодых специалистов. Москва: Прометей.